

IOK/3769/2024

06.08.2024

Viite: Oikeusministeriön lausuntopyyntö VN/15985/2024

Asia: Ihmisoikeuskeskuksen lausunto luonnoksesta laiksi yhdenvertaisuuslain muuttamisesta (varhaiskasvatuksen edistämisvelvollisuus)

Yleistä

Ihmisoikeuskeskus kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi, joka koskee yhdenvertaisuuslain muuttamista. Keskus on antanut alla olevan lausunnon 6.8.2024 lausuntopalvelu.fi -palvelussa.

Yhdenvertaisuuslain muutoksen tavoitteista

Hallituksen esityksessä ehdotetaan yhdenvertaisuuslakia muutettavaksi siten, että 1.6.2023 voimaantullut velvoite laatia toimipaikkakohtainen varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnitelma poistuisi. Toimipaikkojen sijaan suunnittelovelvoite koskisi vastaisuudessa varhaiskasvatuksen järjestäjää tai palveluntuottajaa, eli esimerkiksi kuntakohtaisesti laadittaisiin yksi varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnitelma.

Esityksen tavoitteena todetaan olevan yhdenvertaisuussuunnittelua koskevien velvoitteiden keventäminen osana hallituksen normien purkamista koskevia pyrkimyksiä. Muutoksen katsotaan vähentävän kuntien ja yksityisten palveluntuottajien hallinnollista taakkaa ja siitä aiheutuvia kustannuksia.

Ihmisoikeuskeskus pitää muutosta koskevia perusteluita riittämättöminä. Hallituksen esitysluonnoksessa (s. 11) viitataan lyhyesti Kuntaliiton laatimaan koosteeseen normien keventämistä koskevista ehdotuksista, minkä lisäksi todetaan yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimisen vievän varhaiskasvatuksen toimipaikoissa työaikaa. Kuitenkin, kuten luonnoksessa

(s.13) kerrotaan, esitystä laadittaessa ei ole ollut vielä tutkimustietoa siitä, minkä verran aikaa yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmien laatimiseen on varhaiskasvatuksen toimipaikoissa käytetty. Koska edellisen yhdenvertaisuuslain muutoksen yhteydessä annettiin siirtymäsäännös, jonka nojalla toimipaikkakohtaisten yhdenvertaisuussuunnitelmien tulee olla laadittuina viimeistään 1.6.2025, tarkkaa tietoa ei ole myöskään siitä, missä laajuudessa suunnitelmia on ryhdytty laatimaan (esitysluonnoksen s. 16). Ihmisoikeuskeskus katsoo, että esitysluonnoksen perusteella jää epäselväksi, miten merkittävästä hallinnollisen taakan vähenemisestä olisi lopulta kyse. Myöskään tavoiteltujen kustannussäästöjen (s.13) merkittävyyttä suhteessa kuntien peruspalvelujen valtionosuuteen ei ole esitysluonnoksessa tarkemmin avattu.

Toimipaikkakohtaisen suunnittelun, kuten esitysluonnoksessakin on tuotu ilmi (s. 17–18), on arvioitu mahdollistavan lasten tilanteiden paremman huomioon ottamisen sekä ylipäätään konkreettisemmän yhdenvertaisuustyön. Ihmisoikeuskeskuksen mukaan esitysluonnoksessa ei selkeästi kerrota, millä tavoin edellä mainittu käytännössä varmistetaan, mikäli yhdenvertaisuussuunnitelmat laadittaisiin toimipaikkojen sijaan varhaiskasvatuksen järjestäjien ja palveluntuottajien tasolla. Vaikka luonnoksessakin (s. 18) nimenomaan todetaan, että yhdenvertaisuutta edistäviä toimenpiteitä toteutetaan varhaiskasvatuksen toimipaikoissa, jäisi ehdotettujen muutosten myötä yhteistyö ja keskustelu henkilökunnan, lasten ja huoltajien kanssa sekä yhdenvertaisuuden toteutumisen arvioinnista että toimenpiteiden suunnittelusta varhaiskasvatuksen järjestäjien ja palveluntuottajien harkinnan varaan.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolainsäädännön kehittamisestä

Ihmisoikeuskeskus julkaisi kesäkuussa 2022 laajan selvityksen kansallisista perus- ja ihmisoikeustoimijoista.¹ Selvitys tarjoaa kokonaisvaltaisesta näkökulmasta tietoa Suomen varsin hajanaisista perus- ja ihmisoikeusrakenteista, toimijoiden tehtävistä ja toimivaltuuksista ja esittää suosituksia niiden kehittämiseksi. Selvityksen yhtenä keskeisenä huomiona oli, että yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolainsäädännön kehittämistä ja vahvistamista olisi vastaisuudessa tarkasteltava kokonaisuutena pisteittäisten uudistusten sijaan. Lakeja valvovien yhdenvertaisuusvaltuutetun, tasa-arvovaltuutetun sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan toimivaltuuksissa on lainsäädäntömuutoksista huolimatta edelleen eroavaisuuksia. Siten keinot puuttua syrjintään riippuvat siitä, onko kyse esimerkiksi sukupuoleen tai ikään perustuvasta syrjinnästä, risteävästä syrjinnästä, tai siitä, millä elämänalueella syrjintää on tapahtunut.

¹ Lisätietoja: Ihmisoikeuskeskuksen selvitys kansallisista perus- ja ihmisoikeustoimijoista 2022: <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/uutiset/pio-toimija-selvitys/>.

Ihmisoikeuskeskus katsoo, että ehdotetun lakiesityksen tavoitteilla ei tueta yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolainsäädännön yhdenmukaista kehittämistä ja vahvistamista, vaan päinvastoin. Kuten hallituksen esitysluonnoksen sivulla 18 todetaan, ehdotetun muutoksen seurauksena olisi, että suunnitteluelvoitteet eriytyisivät syrjintäperusteittain, sillä muutos ei vaikuta tasa-arvolain mukaiseen varhaiskasvatuksen toimipaikkakohtaiseen suunnitteluelvoitteeseen. Myös velvoite suunnitelman laatimisesta henkilöstön kanssa ja lasten osallistamisesta koskisi ainoastaan tasa-arvosuunnittelua. Lisäksi yhdenvertaisuus- ja tasa-arvovaltuutettujen toimivaltuudet suunnitelmien laatimisen valvonnassa poikkeaisivat muutoksen myötä toisistaan. Esimerkiksi Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio ECRI on todennut yhdenvertaisuus- ja tasa-arvoelimiä koskevissa suosituksissaan, että mikäli tuo elin koostuu useammasta eri toimijasta, niiden toimivaltuuksien tulisi olla yhtenäiset, ja toimivaltuuksia tulisi käyttää koordinoitulla tavalla.²

Ihmisoikeuskeskus pitää valitettavana, että suunnitteluelvoitteiden eriytymistä ei tarkastella myöskään mitenkään siitä näkökulmasta, miten se vaikuttaisi moniperusteisen syrjinnän ehkäisyyn varhaiskasvatuksen toimipaikoissa.

Lopuksi

Ihmisoikeuskeskus haluaa muistuttaa, että varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnittelun tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta ja lapsen oikeuksien toteutumista sekä ehkäistä syrjintää.³ Yhdenvertaisuus on yksi ihmisoikeuksien läpileikkaavista periaatteista ja sen takaamisesta on säädetty esimerkiksi perustuslaissa, YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia koskevassa yleissopimuksessa, YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 29 artiklassa todetaan seuraavasti: ”Sopimusvaltiot ovat yhtä mieltä siitä, että lapsen koulutuksen tulee pyrkiä [...] lapsen valmistamiseen vastuulliseen elämään vapaassa yhteiskunnassa ymmärryksen, rauhan, suvaitsevaisuuden, sukupuolten välisen tasa-arvon ja kaikkien kansakuntien, etnisten, kansallisten ja uskonnollisten ryhmien sekä alkuperäiskansoihin kuuluvien henkilöiden välisen ystäväyden hengessä.”

Pääministeri Petteri Orpon hallitus on sitoutunut edistämään

² ECRI General Policy Recommendation (2018) no. 2: Equality Bodies to combat racism and intolerance at national level.

³ Ks. esim. yhdenvertaisuusvaltuutetun verkkosivut yhdenvertaisuussuunnittelusta: <https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/yhdenvertaisuussuunnittelu>.

yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä sekä tekemään työtä rasismien torjumiseksi.⁴ Ihmisoikeuskeskus kannustaa hallitusta sitoutumaan yhdenvertaisuuden edistämiseen myös koulutuspolitiikassaan. Tämä on erityisen ajankohtaista myös siksi, että valtioneuvostossa on valmistelussa toimenpideohjelma rasismien torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Jarna Petman
Ihmisoikeuskeskuksen johtaja

Elina Hakala
asiantuntija

⁴ Valtioneuvoston tiedonanto yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa 2023:
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165110>.